

Hospodářský význam teritoriálních změn na balkánském polouostrově.

Napsal prof. Dr. J. V. Daneš.

Rozdělení evropského Turecka ve velkých rysech patrně jest dovršeno a dnešní teritoriální državy jednotlivých států až snad na bezvýznamné opravy zůstanou v platnosti nejméně na několik let. Rozsáhlé a zanedbané dosud oblasti, celkem přes 140.000 km^2 , dostalo se novým držitelům, z toho asi 112.000 národním státům, které již svoji životnost skvěle osvědčily, zbytek pak knížetství Albánskému, novému státnímu útvaru s budoucností velmi problematickou. Veliký převrat ten má nesmírný význam pro hospodářský život oblastí osvobozených po všech jeho stránkách. Až na svobodnou Albanii učiněn konec dosavadní anarchii, která byla pod panstvím tureckým naprostou překážkou jakéhokoliv pokroku. Jest jisto, že hospodářský stav evropského Turecka a zejména Makedonie, Starého Srbska a Albanie byl na počátku dvacátého století mnohem horší a beznadějnější nežli o sto let dříve, že obyvatelstva zejména na venkově nepřibývalo a že rozsáhlé plochy půdy někdy výnosně vzdělávané byly opouštěny, jelikož zemědělec nemohl se nadíti, že sklídí, co zasel. Hustota obyvatelstva jest v celém území Turecku odňatém velmi nízká, páčí se asi na 30 duší na 1 km^2 a jest v úrodných kotlinách a rovinách jen málo vyšší nežli v krajinách hospodářsky mnohem méně cenných, nežli v oblastech hornatých, kde chov dobytka byl přirozeně skoro jediným zdrojem výživy obyvatelstva.

Hospodářsky nejcennějších území dostalo se Řecku. Hornatý Epirus daleko vyvázejí rozlehlé roviny jižní Makedonie, které podnebím svým jsou uzpůsobeny pro kulturu velmi výnosných plodin obchodních, zejména sesamu, máku, bavlny a zvláště tabáku. Nejslavnější a nejvýnosnější oblasti tabákové kultury (s výjimkou Ksanti a Gumuldžiny) přiděleny byly po druhé balkánské válce

Řecku, vesměs krajiny, které by jinak byly zůstaly při Bulharsku. Rozsáhlá rovina při dolním Vardaru a Bistrici, tak zvaná kampaňa solunská, dnes leží převahou ladem, poskytne však velmi značné plochy výnosným kulturám.

Severní část Makedonie, jež připadla Srbsku, má rovněž velmi mnoho plodné půdy, dosud málo využitě, leč poloha rovin jest již vyšší a podnebí drsnější; vedle obilin hlavně ještě vinná réva a ovocnictví má tu velkou důležitost, bavlna a tabák pěstují se ve velkém jen sporadicky. Ještě drsnější podmínky podnebné mají dosti již vysoko položené kotliny Metochije a Kosova pole ve Starém Srbsku, mezi nimi a dále k severozápadu v oblasti t. zv. sandžaku novopazarského jsou krajiny horské, způsobilé pouze pro chov dobytka ve velkém, s podnebím příznivým pro vydatné letní pastviny i mimo oblast velehorskou. Část úrodné Metochije a velký podíl na oné vysoké pastevní oblasti sandžaku dostala Černá Hora, která rozmnožena tak o území hospodářsky daleko cennější, nežli jest původní její území. Po stránce rostlinné kultury nejchudší jest knížetství albánské, vnitrozemí jeho jest tak ohraničeno, že ani jedna rozsáhlejší úrodná kotlina k němu nebude patřiti celá, rozlehlé pak nížiny pobřežní bude třeba mnoha miliony vykoupiti pro kulturu, vysušiti rozlehlé močály, které největší část půdy tu zaujímají, a vypleniti malarii, decimující obyvatelstvo i okraje nížin.

Bulharský podíl na válečné kořisti teritoriální na oko vypadá dosti veliký (26.000 *km*²), obsahuje však z největší části horské oblasti hospodářsky méně cenné a také úrodná jeho část v přímoří a úvodí Marice sotva vyváží svojí cenou pro zemědělství ztrátu, kterou Bulharsko utrpělo postoupením velké části Dobrudže své Rumunsku.

Nově dobytá území, zejména pokud se týče zemědělství, jsou schopna velikého pokroku a mohou na dlouhou dobu býti cílem vnitřní kolonisace. Tato již započala v době válečné a vedena byla přirozeně politickými i národnostními záměry i děla se namnoze velice bezohledně proti živlům nepohodlným. Zejména Řekové s největší krutostí chovali se jak proti Slovanům tak i proti muhamedánům — Turkům, aby co nejvíce půdy bylo opuštěno a za laciný peníz mohlo býti získáno pro obyvatelstvo nové, pro řecké vystěhovalce z území nově Bulharsku přiděleného.

Vzdělávání půdy dělo se dosud způsobem velice primitivním a dávalo výnos slabý. Výjimkou bylo jen pěstování tabáku zvláště

v okolí Šeru, Dramy, Ksanti a Gumuldžiny a pak kultura moruší pro chov bourců hedvábnických. Primitivní stav zemědělství zaviněn byl v první řadě neblahými poměry majetkovými. Největší část půdy patří muhamedánským statkářům a pozemky vzdělávají hlavně křesťanští sedláci, kteří odvádějí polovinu sklizně majitelům půdy. Utiskování od statkářů neb jich zástupců a nespravedlivé vymáhání státní daně, desátku ze sklizně, jsou hlavními příčinami naprosté indolence křesťanských čivčijů, kteří pěstují jen tolik, co stačí na nejprimitivnější úhradu životních potřeb. Zpracování půdy moderními stroji jest skoro naprosto neznámo v Makedonii, v Albanii i ve Starém Srbsku; poněkud lepší poměry byly pouze v tabákové oblasti a ve vilajetu Drinopolském. Mrvení půdy provozuje se zase jen u tabáku a v morušových kulturách, umělé zavodňování má poměrně malý jen rozsah. Největší nápravy jsou schopny poměry agrární v řecké i srbské Makedonii a v tak zvaném Starém Srbsku, na Kosovu i v Metochiji. Ve všech úrodných kotlinách této oblasti jest nesmírně mnoho půdy dobré, která leží léta úhorem a zarostla křovím, vody jest velmi mnoho a snadno dá se použití k intensivnímu zavodňování. Vlády národních států balkánských jsou odhodlány provésti rázem agrární reformu; vyplatiti totiž sedláky od statkářů a vykoupiti co nejvíce půdy od muhamedánů vůbec. Není pochybnosti, že tento krok jest nejdůležitější a že jedině náhlým a všeobecným výkupem drobných zemědělských nájemců lze ubrániti se obtížím, které tak krutě stíhají dosud Bosnu a Hercegovinu, ježto vláda okupační zúmýslně oddalovala provedení různé reformy. Rozlehlé plochy dnes močálavité mohou snadno býti přiměřeně odvodněny a zužitkovány k výnosným kulturám; to týče se zejména širšího okolí Skoplje na území srbském a zvláště ve velkém měřítku kampaně solunské, jež dnes skoro úplně leží ladem. Sadařství a vinařství zvláště jsou schopny velkého zdokonalení; Makedonie i při dnešní zanedbanosti sluje znamenitými druhy ovoce i vín.

Dosud chov dobytka byl jaksi privilegováným zaměstnáním venkovského obyvatelstva. Chov jeho děl se polokočovně, totiž t. zv. transhumancí. V létě pásala se stáda na horských pastvinách, v zimě pak zdržovala se na rovinách, zvláště na rozsáhlých, nevzdělaných plochách. Pastevci zvláště albánští dopouštěli se mnoha příkoří na usedlém obyvatelstvu selském, odníмали mu krádeží i lupem majetek a trýznili je všemožným způsobem. Tato násilí albánská byla zvláště ve Starém Srbsku a v západní Makedonii

příčinou ústupu slovanského starousedlého obyvatelstva, které z části stěhovalo se pryč, z části přijímalo albánský kroj i jazyk

Chov dobytka však děl se jen velmi extensivně. Dobytek je vesměs skoro zakrnělý, trpí nesmírně nedostatkem pastvin a zimou, neboť není proň stájí ani zásob suché potravy pro nepříznivé počasí, a dává celkem užitek velmi nepřiměřený svému velkému počtu a zvláště rozloze půdy, kterou odnímá výnosnějšímu vzdělávání. Myslím, že nebude skutečnou zrádou pro oblasti osvozené, že válkou ztenčil se značně počet dobytka, jelikož pro nedostatek dobytka mnoho rodin bude nuceno přejít k jinému výnosnějšímu a pracnějšímu způsobu zaměstnání. Zajisté transhumance čili pravidelné jarní a podzimní stěhování se stády bude brzo silně omezeno zejména v Makedonii, kde velkou bylo překážkou bezpečnosti a pravidelného zemědělství, proti tomu zase zejména oblast Šar planiny a vysoké kraje starého Srbska budou vždy výhradně skoro dobytkařskými oblastmi a lze právem očekávat, že bezpečnost před albánskými lupiči a možnost odbytu brzo povznese příliš zastaralé způsoby hospodaření i tam.

Lesní bohatství hornatých krajů je dosud značné, ačkoliv obyvatelstvo nedovede si lesů nikterak vážit. Průmysl dřevařský byl dosud v plenkách.

Hornictví, těžba nerostného bohatství půdy, byla až dosud velmi zanedbána. Mnohé krajiny, zejména ve Starém Srbsku i v Makedonii, slynuly ve středověku velikým rudným bohatstvím, v turecké době upadlo však hornictví úplně a špatné dopravní a bezpečnostní poměry byly na závalu vzkříšení tohoto odvětví v době nejnovější. Nejvíce pracovalo se ještě na území, nyní řeckém, na polouostrově Chalkidike (Kassandra), kde byla na snadě doprava po vodě. Podle dosavadních známostí geologických nemá území bývalého evropského Turecka kamenného uhlí, za to však hnědé uhlí a lignitu jest asi dosti v usazeninách třetihorních jezer a močálů, jež jsou velmi rozšířeny po kotlinách Makedonie a Starého Srbska. Velkou budoucnost má značné bohatství léčivých vod minerálních a zejména západní okraj solunské Kampaně vyniká bohatstvím vodní síly v řekách, které v kaskádách spadají z travatinových teras u Beru, Njeguše a Vodenu.

Průmyslová výroba obmezovala se dosud hlavně na primitivní, od pradávna stejný způsob řemeslné práce, velkého průmyslu až na nepatrné výjimky nebylo a čaršije městské, řemeslné čtvrti

trpěly stále více dovozem laciného zboží továrního. Velké množství surovin k výrobě textilní zpracovávalo jen hrubě k potřebě domácí a největší část vyvážela se ze země. Jen v Solunu, ve Sěru, Beru, Vodenu, ve Skoplji, Bitolji a Prizrenu byl vyvinut průmysl hlavně textilní a jirchářský ve větších rozměrech. Tabák nejdůležitější obchodní plodina, vyvážel se většinou surový.

Obyvatelstvo území nově dobytých žilo vesměs způsobem velmi primitivním, mělo jen málo potřeb, jež hradilo koupí. Tato okolnost ve spojení s nedostatkem komunikací moderních a velkou nejistotou osoby i majetku působila, že obchod byl ve stavu nevalně pokročilém. Až do druhé poloviny devatenáctého století velmi značný význam měl obchod z přístavů moře jaderského, zejména ze Skadru do vnitrozemí, teprve vystavění železnic ze Solunu do Bitolje a ze Skoplje do Mitrovice získalo valnou část Makedonie západní a Starého Srbska Solunu, který stal se nejdůležitějším emporiem tureckého území vedle Cařihradu. Rozdělení tureckého panství na državy samostatné proměnilo z velké části dosavadní tržní poměry. Zajisté mnoho ztratí Solun, neboť odpadne mu velká část oblasti, kterou dosud ovládal. Skoplje i ostatní důležitá města území nyní srbského dostanou se do sféry Bělehradu, a srbský svobodný přístav v Solunu bude míti hlavně význam jen pro vývoz ze Srbska. Veliké ztráty utrpěl i Skadar tím, že města metochijská se zámožným svým okolím jsou mu odňata. Peč a Djakovica budou nyní míti spojení z Mitrovice, nebo po černoorském území z Podgorice, Prizren dostane se úplně pod vliv Skoplje a Bělehradu.

První starostí vítězných států bude zdokonaliti dopravní prostředky, rozmnožiti sjízdné silnice a železnice v území, jehož výbojem nabyly. Po této stránce nejlépe zaopatřena jest již nejcennější část nového řeckého území, neboť toto má v jižní Makedonii tři trati, které spojují nejplodnější a nejlidnatější oblasti se Solunem. Zbývá ovšem připojiti tuto makedonskou síť železniční k drahám starého království řeckého. Mnohem hůře jest na tom již podíl srbský. Železniční spojení do Bitolje vede přes řecké území a proto bude nejdříve třeba doplniti přímou trať od Velesu na Prilep a odtud do Bitolje. Bude i rychlá potřeba tratí strategicky důležitých na stále ohrožované západní hranici proti svobodné Albanii. Zatím snaží se správa srbská i černoorská s uznáním hodnou energií o doplnění silnic aspoň v nejdůležitějších směrech. Již vojsko vykonalo mnoho záslužné práce v tomto oboru,

Kudy pak bude provedena stavba dráhy k pobřeží jaderskému, není dosud určeno definitivně. Pro Srbsko a Černou Horu nejlepší z důvodů politických a hospodářských byla by trať vedoucí stále srbským a černoohorským územím, leč definitivní hranice svobodné Albanie bude patrně vedena tak, aby tento plán byl znemožněn. Jedná se tu o údolí Cijevny, jež dávalo by poměrně dosti snadný přístup z vnitrozemí k pánvi Skadarského jezera.

Na stavbu mezinárodně zaručené trati od srbské hranice do Drače sotva bude srbská vláda pospíchati, budou-li Řekové loyálně dodržovati svobodu srbskému obchodu v Solunu.

Nejdéle asi zůstane ještě ve svobodné Albanii a v západní části nového území řeckého starý způsob dopravy v platnosti. Terén činí tam veliké obtíže stavbě pevných, nákladných komunikací a rentabilita jich pro neplodnost kraje a řídké osídlení byla by velice špatná. Tu zajisté nejdéle ve velkém udrží se soustava kiridžijská, totiž karavany soumarů s náklady, putující pomalu po bídých horských stezkách. Albanie nebude s to ze svých prostředků, bude-li vůbec nějakých míti, věnovati obnos dostatečný na stavbu komunikací a při vzájemné žárlivosti jejích protektorů sotva najde se brzo cizí kapitál ve výši dosti značné, aby komunikační síť ve hlavních aspoň směrech mohla býti vystavěna. V první řadě jednati se bude o připojení nitrozemních tržišť Elbasanu a Beratu ku pobřeží. Nebudou-li poměry k Srbsku a k Řecku tak příznivé, aby dalo se provéstí spojení na příč od Adrie do Makedonie, pak neměly by dráhy k východní hranici albánské jiného významu nežli strategického, neboť hranice jest tu vedena tak, že všechna důležitější města a plodnější kotliny (až na Korču) Albanii nepatří.

Velmi nepříznivě pro komunikační poměry vypadlo nové území bulharské. Není nic z bulharských plánů o dráze údolím Strumy k Orfanskému zálivu nebo aspoň do Kavaly, neboť celé to nadějně pobřeží připadlo nyní Řecku. Mezi novým pobřežím a starou hranicí bulharskou prostírá se hornatý kraj nevýhodný pro stavbu nové železnice a Bulharsko bude asi nuceno spokojiti se po dosti dlouhou dobu dopravou po trati v údolí Marice, která z části vede územím tureckým.